

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-52>

УДК 338.48

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Графська Орислава Іванівнадоктор економічних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8134-3771>**Підвальна Оксана Григорівна**кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університетORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8779-5867>**Боднарчук Христина Павлівна**магістрантка,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана БоберськогоORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7050-2768>**Grafkska Oryslava**

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Pidvalna Oksana

Vinnytsia National Agrarian University

Bodnarchuk Khrystyna

Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi

Стаття присвячена аналізу тенденцій розвитку туристичної сфери в Україні та світі в умовах пандемії COVID-19, визначенню перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму, зокрема в Україні. Розглянуто вплив пандемії на розвиток туризму у минулому та досліджено стан туристичної сфери у світі та окремих країнах в умовах пандемії COVID-19. Проаналізовано заходи, що вживаються у різних країнах світу, для стимулювання розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії. Вивчено сучасний стан туристичної сфери України в умовах кризи. Виокремлено проблеми, які стримують розвиток внутрішнього туризму в Україні: відсутність системної взаємодії, партнерства між суб'єктами туристичної індустрії; невідповідність якості та ціни послуг; неналежний рівень транспортної доступності та безпечності дестинацій; туристи для подорожей країною найчастіше обирають самодіяльний туризм. Запропоновано три сценарії розвитку внутрішнього туристичного ринку в Україні у 2021 році – оптимістичний, реалістичний та песимістичний. Встановлено, що прогнози розвитку внутрішнього туризму в Україні суттєво залежать також від ситуації з пандемічними обмеженнями у основних країнах-дестинаціях туристичних потоків з України.

Ключові слова: внутрішній туризм, пандемія, COVID-19, проблеми, сценарії.

Стаття посвящена анализу тенденций развития туристической сферы в Украине и мире в условиях пандемии COVID-19, определению перспективных направлений развития внутреннего туризма, в частности в Украине. Рассмотрено влияние пандемии на развитие туризма в прошлом и исследовано состояние туристической сферы в мире и отдельных странах в условиях пандемии COVID-19. Проанализированы меры, предпринимаемые в разных странах мира, для стимулирования развития внутреннего туризма в условиях пандемии. Изучено современное состояние туристической сферы Украины в условиях кризиса. Выделены проблемы, которые сдерживают развитие туризма в Украине: отсутствие системного взаимодействия, партнерства между субъектами туристической индустрии; несоответствие качества и цены услуг; ненадлежа-

щий рівень транспортної доступності і безпеки дестинацій; туристи для подорожей по країні частіше за все вибирають самодіяльний туризм. Предложено три сценарія розвитку внутрішнього туристичного ринку в Україні в 2021 році – оптимістичний, реалістичний і песимістичний. Установлено, що прогнози розвитку внутрішнього туризму в Україні суттєво залежать також від ситуації з пандемією в основних країнах-дестинаціях туристичних потоків з України.

Ключові слова: внутрішній туризм, пандемія, COVID-19, проблеми, сценарії.

The COVID-19 pandemic has caused significant problems for the development of the world economy, as well as sharply halted international travel and significantly worsened the situation of the tourism sector, which for many countries is the main source of employment, budget revenues and foreign exchange earnings. At the same time, the transformation of tourist demand in a pandemic creates opportunities for the development of domestic tourism in many countries and regions, the study of which is an important area of research. The article deals with the analysis of the tourist sphere in Ukraine and the world tendencies of development in the conditions of the COVID-19 pandemic, to the definition of perspective directions of development of domestic tourism, in particular in Ukraine. The research used such methods as analysis and synthesis, generalization, modeling, forecasting, historical, systemic and statistical. The impact of the pandemic on the development of tourism in the past is considered and the state of the tourism sector in the world and individual countries in the context of the COVID-19 pandemic is studied. The measures taken in different countries of the world to stimulate the development of domestic tourism in a pandemic are analyzed. The current state of the tourist sphere of Ukraine in the conditions of crisis is studied. The problems that hinder the development of domestic tourism in Ukraine are highlighted: the lack of systematic interaction, partnership between the subjects of the tourism industry; inconsistency of quality and price of services; inadequate level of transport accessibility and security of destinations; tourists often choose amateur tourism to travel around the country. Three scenarios for the development of the domestic tourism market in Ukraine in 2021 are proposed - optimistic, realistic and pessimistic. It is established that the forecasts of domestic tourism development in Ukraine also significantly depend on the situation with pandemic restrictions in the main destination countries of tourist flows from Ukraine. The results of the study can be used as recommendations for public authorities and local governments, tourism enterprises and organizations to organize tourism activities in a pandemic and after its completion.

Keywords: domestic tourism, pandemic, COVID-19, problems, scenarios.

Постановка проблеми. Туризм – це складний комплекс галузей економіки, що охоплює не лише засоби розміщення та заклади харчування, а й транспорт, екскурсійні програми, заклади культури, розваг, страхування тощо. В організаційному відношенні за останнє століття туризм перетворився з короткочасних мандрівок у потужну високорентабельну індустрію, в якій тісно переплелися економічні і соціальні аспекти. Пандемія COVID-19, що поширилась у 2020 році з Китаю, набула гігантських масштабів та вплинула на туристичну індустрію так, як ще не впливала жодна криза. Пандемія спричинила значні проблеми розвитку світової економіки. До кінця першого кварталу 2020 року пандемія COVID-19 також різко зупинила міжнародні подорожі та суттєво погіршила становище туристичної сфери, яка для багатьох країн є основним джерелом зайнятості, доходів бюджету та валютних надходжень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключовою проблемою розвитку туризму у період пандемії стала безпека туристів, туристичного бізнесу та дестинацій. Теоретичні та прикладні аспекти вирішення цієї проблеми досліджували низка як зарубіжних (К. Зімані, І. Коварі, Й. Мансфелд, С. Мічурін, А. Пізам та ін.), так й українських (Н. Галла, А. Голод, О. Заноско, Н. Корж, І. Маркіна та ін.) науков-

ців. Водночас пандемія COVID-19 зумовила суттєві трансформації не лише туристичної сфери загалом, а й проблем безпеки туризму, які починаючи з 2020 року набули нових рис та особливої актуальності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у сучасних умовах більшість науковців акцентують увагу на проблемах, що виникають передусім у розвитку міжнародного туризму, і загалом на негативних тенденціях розвитку туристичної сфери. Водночас трансформація туристичного попиту в умовах пандемії створює також можливість для розвитку внутрішнього туризму у багатьох країнах та регіонах, дослідження яких є актуальним напрямом наукових пошуків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз тенденцій розвитку туристичної сфери в Україні та світі в умовах пандемії COVID-19, визначення перспективних напрямів розвитку внутрішнього туризму, зокрема в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання людської популяції, негативний вплив наслідків науково-технічного прогресу на навколишнє середовище, порушення екологічної рівноваги в біосфері планети, активізація міграційних процесів сприяють появі нових для людини та розпо-

всюдженню відомих раніше збудників небезпечних захворювань. За останні десятиліття людство зіткнулося з кількома пандеміями, спричиненими, зокрема, вірусами пташиного грипу, атипової пневмонії та ін.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає пандемією світове поширення нового захворювання, тобто епідемію, що поширюється в масштабах, які перетинають міжнародні кордони і, здебільшого, вражає велику кількість людей. Цей термін стосується лише нових інфекційних захворювань і не застосовується до спалахів сезонних рецидивів грипу та ГРВІ. Хвороба не є пандемією лише тому, що вона широко поширена або вбиває багато людей. Характерним для пандемії вважається відсутність колективного імунітету та ефективних способів профілактики і лікування [5].

Усі пандемії, з якими стикалося людство, спричиняли обмеження у переміщенні людей, у тому числі туристів. Пандемія COVID-19 з огляду на значно вагомішу роль туризму у XXI столітті, ніж раніше, завдала туристичній сфері досі небачених збитків.

Із початку обмежень на подорожі, закриття кордонів та карантину на початку 2020 року туристична сфера опинилась у скрутному становищі. Усі світові регіони почали адаптуватись до умов та фокусуватись на внутрішньому туризмі. Вважається, що внутрішній туризм повинен повернутися до нормальних умов функціонування в умовах пандемії та після неї швидше, ніж міжнародні подорожі, що дасть можливість як розвиненим країнам, так і країнам, що розвиваються, оговтатися від соціальних та економічних наслідків поширення COVID-19.

Дані UNWTO показують, що у 2018 році в усьому світі було здійснено близько 9 мільяр-

дів внутрішніх туристичних поїздок, що у 5 разів більше, ніж міжнародних. Визнаючи важливість внутрішнього туризму, UNWTO випустило третю частину своїх інструктажів з питань туризму та COVID-19. Видання визначає шляхи, за якими дестинації у всьому світі роблять активні кроки для розвитку внутрішнього туризму, починаючи від пропонування бонусних відпусток працівникам до надання путівок та інших стимулів людям, які подорожують у своїх країнах [6].

З огляду на значення внутрішнього туризму та сучасні тенденції, все більша кількість країн вживає заходів для зростання своїх внутрішніх ринків. Приклади країн, які роблять цілеспрямовані кроки для збільшення кількості внутрішніх туристів наведені в таблиці 1.

Проаналізувавши ці дані, слід зазначити, що більшість країн серйозно зацікавлені у розвитку внутрішнього туризму в ситуації, що склалась. Вони створюють кампанії, спеціальні інституції для аналізу внутрішнього туризму, розробляють системи знижок та бонусів, видають ваучери на внутрішні подорожі країною та вводять фінансову допомогу для сімей, щоб забезпечити їм відпочинок у межах країни.

Наступним кроком до відновлення туристичної індустрії має стати макрорегіональний туризм. Зокрема, низка країн східної Азії та Тихоокеанського макрорегіону ведуть переговори щодо формування коридорів або "бульбашок", якими відвідувачам може бути дозволено подорожувати без проходження карантину. У ЄС також є надії на пожвавлення внутрішнього туризму, на який у докризовий період припадало близько 85% прибуттів [4]. Однак, як попереджають аналітики, навіть якщо країнам вдасться активізувати внутріш-

Таблиця 1

**Заходи, що вживаються у різних країнах світу,
для стимулювання розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії**

Країна	Способи стимулювання розвитку внутрішнього туризму
Італія	Програма Bonus Vacanze – сім'ям з доходом до 40 000 євро надаються внески до 500 євро на послуги закладів розміщення у власній країні
Малайзія	Ваучери на знижки на подорожі на суму 113 мільйонів доларів США, а також податкові пільги до 227 доларів США на витрати, пов'язані з внутрішнім туризмом
Коста-Ріка	Усі свята 2020–2021 років перенесені на понеділок, щоб туристи мали можливість довшого вікенду, та, як результат, залишались довше в закладах розміщення у межах країни
Франція	Кампанія #SetÉtéJeVisiteLaFrance щодо висвітлення різноманітності напрямків внутрішнього туризму
Аргентина	Створення Обсерваторії внутрішнього туризму, щоб забезпечити кращі можливості для аргентинських туристів
Таїланд	Програма, за якою надаються 5 мільйонів ночей у закладах розміщення за 40% від стандартної вартості номерів на термін перебування до 5 ночей

ній та макрорегіональний туризм, туристична індустрія не відновить колишній стан у короткостроковій перспективі.

Стосовно України, то внутрішній туризм і у докризовий період був малорозвиненим, чому сприяла низка чинників, основний з яких – невідповідність якості послуг їх ціні. Однак через пандемію COVID-2019 та закриття кордонів українським туристам у 2020 році не залишалось особливого вибору. Серед іноземних країн в'їзд українцям був дозволений у Туреччину, Єгипет, Хорватію та Албанію і то лише з липня. Відповідно, влітку 2020 року кількість туристів в українських туристичних дестинаціях значно зросла. Про це повідомляють як туристичні оператори, так і компанії мобільного зв'язку. Через те, що зазвичай при подорожах Україною туристи обирають самодіяльний туризм, а не послуги туроператорів, складно підрахувати точну кількість мандрівників. Тим не менш, оператори мобільного зв'язку стверджують, що у літні місяці 2020 року в українських дестинаціях було зафіксовано аномально високу активність використання мобільних мереж. Водночас за доступними даними туроператорів українські туристи також відвідували південні курорти влітку 2020 року значно більше, ніж у той самий час 2019 року [3].

За результатами нашого аналізу (табл. 2), у південні регіони України у 2020 році прибуло на 30-170% більше туристів порівняно з минулим роком.

На другому місці за обсягами внутрішнього туризму перебувають Західна Україна та Карпатський регіон, на третьому – Київ та Київська область. Важливо відзначити, що, на думку фахівців, у Карпатському регіоні достовірні статистичні дані отримати легше через те, що більшість закладів розміщення є легальними.

Серед чинників, котрі на сучасному етапі стримують розвиток внутрішнього туризму в Україні, є не лише пандемія, але і такі невідомі проблеми.

1. Відсутність системної взаємодії, партнерства між суб'єктами туристичної індустрії.
2. Невідповідність якості та ціни послуг.
3. Неналежний рівень транспортної доступності та безпечності дестинацій [2].
4. Туристи для подорожей країною найчастіше обирають самодіяльний туризм.

У 2019 році частка внутрішнього туризму в Україні становила всього 9% від загальної кількості туристів, що обслуговувались туроператорами та турагентами. Очевидно, що українському туристичному бізнесу потрібно застосовувати різні шляхи залучення місцевих туристів та покращувати якість обслуговування. Однак загалом у розвитку внутрішнього туризму в Україні спостерігається позитивна динаміка, зокрема за період 2014–2019 рр. кількість внутрішніх поїздок збільшилась практично удвічі [1].

На внутрішньому туристичному ринку України майже немає конкуренції, що могла б стати передумовою для швидкої модернізації дестинацій. Однак ситуацію, що склалась, потрібно розцінювати не як проблему, а як перспективу для розвитку внутрішнього туризму та створення нового і більш якісного тур-продукту. Зокрема, 2020 рік був оголошений Національною туристичною організацією роком сільського туризму, який в українських реаліях може стати доступною і соціально важливою альтернативою поширеним видам туристичної діяльності.

На підставі здійсненого аналізу, пропонуємо виділяти 3 сценарії розвитку внутрішнього туристичного ринку в Україні у 2021 році – оптимістичний, реалістичний та песимістичний (табл. 3).

Варто зауважити, що прогнози розвитку внутрішнього туризму в Україні суттєво залежать також від ситуації з пандемічними обмеженнями у основних країнах-дестинаціях туристичних потоків з України (Туреччина, Греція, Болгарія, Єгипет та ін.). У випадку послаблення обмежень на в'їзд до цих країн та підвищення рівня безпечності відпочинку у них значна частка українських туристів знову обере варіант міжнародного, а не внутрішнього туризму.

Таблиця 2

Зростання кількості туристів у дестинаціях південних регіонів України у 2020 році*

Регіони (дестинації)	Ступінь зростання кількості туристів (у % до 2019 року)
Одеська, Миколаївська та Херсонська області	130%
курорт Кирилівка (Запорізька область, Азовське море)	155%
місто Бердянськ (Запорізька область, Азовське море)	137%
приазовські курорти підконтрольної Україні частини Донеччини (Ялта, Урзуф, Білосарайська коса)	200-270%

* за результатами аналізу публікацій (сюжетів) ЗМІ та опитувань експертів

Таблиця 3

Сценарії розвитку туризму в Україні у період виходу із пандемії

Сценарії	Основні характеристики	Очікувані результати (у порівнянні з 2020 роком)
Оптимістичний	– підтримка з боку органів влади і місцевого самоврядування; – розвиток туристичної інфраструктури; – впровадження соціальних програм розвитку туризму; – налагоджена співпраця туроператорів з перевізниками, засобами розміщення та закладами харчування; – створення нового якісного внутрішнього тур-продукту; – покращити показники на 25%.	Підвищення показників на 25%
Реалістичний	– підтримка з боку органів влади; – невелика варіативність подорожей; – збереження цін (на рівні минулого року).	Підвищення показників на 10%
Песимістичний	– відсутність державної підтримки; – обмеження транспортного сполучення; – підвищення цін на тур-продукти.	Показники залишаться без змін.

Висновки. Отже, в умовах нестабільності зумовлених пандемією COVID-19 внутрішній туризм отримує нові можливості для розвитку, які у більшості країн світу, у тому числі і в Україні, намагаються успішно використати для популяризації традиційних і нових дестинацій, підвищення якості послуг та розбудови інфраструктури.

Оскільки основна мета туристичної політики сьогодні полягає у збереженні національного туристичного комплексу за умови

гарантування максимальної безпеки туристів, доцільно вибрати шлях інтенсивного розвитку туризму в країні та спробувати подолати проблеми, які були притаманні туристичній сфері у допандемічний період. У виграшній ситуації після пандемії може опинитися й український туристичний ринок, якщо вдасться підтримати внутрішній попит, не допускаючи при цьому різкого зниження рівня доходів населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Внутрішній туризм в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vnytrishniy-turyzm-v-ukrainiCOVID19/30726545.html> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Голод А.П. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 350 с.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2021).
4. Найбільш залежні від туризму країни. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/424477/nazvano-najbilsh-zalezni-vid-turyzmu-krayiny-na-yakomu-mistsi-ukrayina> (дата звернення: 10.02.2021).
5. Освітня асамблея. URL: <https://www.ea.org.ua/> (дата звернення: 10.02.2021).
6. International tourism highlights. URL: https://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2019.pdf (дата звернення: 10.02.2021).

REFERENCES:

1. Vnutrishnii turyzm v Ukraini [Domestic tourism in Ukraine]. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/vnytrishniy-turyzm-v-ukrainiCOVID19/30726545.html>
2. Holod, A.P. (2017). *Bezpeka rehionalnykh turystychnykh system: teoriia, metodolohiia ta problemy harantuvannia* [Safety and security of regional tourist systems: theory, methodology and problems of guarantee]. Lviv: LDUFK. (in Ukrainian)
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Naibilsh zalezni vid turyzmu krainy [The most dependent on tourism countries]. Retrieved from: <https://news.finance.ua/ua/news/-/424477/nazvano-najbilsh-zalezni-vid-turyzmu-krayiny-na-yakomu-mistsi-ukrayina>
5. Osvitnia asambleia [Educational Assembly]. Retrieved from: <https://www.ea.org.ua/>
6. International tourism highlights. Retrieved from: https://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2019.pdf